

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Чікова Іллі Анатолійовича
«Інноваційний механізм підвищення конкурентоспроможності
аграрних підприємств», подану на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціальністю 051 Економіка

Актуальність теми дослідження. Фундаментальні й прикладні дослідження проблем ефективного функціонування аграрних підприємств та підвищення їх конкурентоспроможності належать до числа пріоритетних напрямів аграрної економічної науки. Посилення конкуренції на міжнародному та внутрішньому ринках у поєднанні з новими викликами (пандемія Covid-19, розв'язана росією війна в Україні) вимагає від виробників аграрної продукції інтегрувати у свою діяльність нові системи управління підприємством, використовувати техніко-технологічні, процесні й маркетингові інновації. Тобто ефективна діяльність аграрних підприємств у сучасних умовах фактично неможлива без їх інноваційно вектора розвитку.

Серед провідних науковців і практиків нині утверджується розуміння необхідності формування системного інноваційного механізму підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Якщо теоретичне підґрунтя імплементації окремих інновацій є відпрацьованим, то теоретична платформа та методичні основи забезпечення інноваційної трансформації бізнес-моделей й упровадження інноваційних проєктів в аграрних підприємствах України потребує формування. Зокрема, актуальною є розробка комплексної методики вибору та обґрунтування стратегій підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств з урахуванням інноваційно вектора їх діяльності; удосконалення теоретико-методичного базису інноваційного механізму підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств з урахуванням фактора життєвого циклу економічних систем; доцільним є формування й апробація моделі ідентифікації рівня готовності аграрних підприємств до

інноваційних трансформацій. Отже, необхідність вирішення зазначених питань свідчать про актуальність дисертаційної роботи І. А. Чікова.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, рекомендації та висновки, сформульовані в дисертаційній роботі, є достатньо аргументованими. Отримані теоретичні та практичні результати виконаного дослідження стали основою наукового пошуку відповідно до поставленої мети та завдань. Робота охоплює найважливіші проблемні питання, пов'язані із формуванням інноваційного механізму підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Для розкриття змісту роботи автор вдало застосовує загальні та спеціальні методи дослідження, а саме: аналізу й синтезу та узагальнення – для аналізу сутності основних понять теорії інновації та конкуренції, уточнення теоретичного базису; метод логічних узагальнень – для формування особливостей та визначення складу інноваційного механізму підвищення конкурентоспроможності; структурно-функціональний, структурно-логічного аналізу та графічний методи – для розроблення схеми формування й візуалізації інноваційного механізму, розроблення й візуалізації моделі оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств; монографічний – для комплексного аналізу інноваційного розвитку підприємств та рівня їх конкурентоспроможності; методи статистичного й економіко-математичного аналізу, нейромережевого моделювання – для діагностики рівня конкурентоспроможності аграрних підприємств; методи нечіткої логіки та нечітких часових рядів – для ідентифікації стадій життєвого циклу аграрних підприємств.

Сформульовані І. А. Чіковим наукові положення, висновки та рекомендації ґрунтуються на комплексному аналізі наукової літератури, а також на опрацюванні емпіричного матеріалу. Інформаційною базою наукового дослідження є наукові праці з досліджуваної теми, офіційні матеріали Державної служби статистики України, дані підприємств та

результати особистих досліджень.

Достовірність одержаних дисертантом наукових результатів підтверджується застосуванням адекватного комплексу методів дослідження.

Структурні частини дисертаційної роботи І. А. Чікова (анотація, вступ, три розділи, висновки та додатки) внутрішньо пов'язані між собою і становлять органічну єдність. Зміст дисертації відповідає обраній темі, характеризується логічністю та комплексністю, розкриває поставлену мету й завдання. Наукові положення та висновки, представлені в дисертації, є обґрунтованими та детально розкриті в рукописі.

Основні положення, висновки та пропозиції, викладені автором, мають наукову новизну і є внеском дисертанта у вирішення проблеми формування інноваційного механізму підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. За змістом дисертаційна робота І. А. Чікова відповідає спеціальності 051 Економіка (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки).

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету та завдання дослідження, наукову новизну, практичне значення, апробацію результатів, повноту викладення наукових і прикладних результатів дисертації в опублікованих працях.

У першому розділі «Теоретичні засади інноваційного механізму підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств» автором розкрито теоретичні основи формування інноваційного механізму підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств, проаналізовано методи оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств, обґрунтовано місце науково-технічного прогресу в контексті інноваційно активного розвитку аграрних підприємств як складника інноваційного механізму.

У другому розділі «Оцінка інноваційного розвитку аграрних підприємств та аналіз їх конкурентоспроможності» досліджено сучасний стан і тенденції розвитку аграрних підприємств, окреслено напрями їх інноваційного розвитку, здійснено оцінку конкурентоспроможності аграрних підприємств на основі синтезу методів багатовимірного аналізу обробки латентних

показників, принципів нейромережевого моделювання й адитивної згортки.

У третьому розділі дисертації «Обґрунтування порядку вибору та реалізації стратегій підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств на основі інноваційної компоненти» обґрунтовано підхід щодо визначення напрямів розвитку аграрних підприємств на основі використання концепції життєвого циклу економічних систем як інструменту прогнозування вектора інноваційного розвитку суб'єктів господарювання, сформовано модель ідентифікації рівня готовності аграрних підприємств до інноваційних трансформацій шляхом діагностування їх інноваційного потенціалу, запропоновано та обґрунтовано порядок прийняття рішень щодо вибору стратегій підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств з урахуванням циклічності розвитку економічних систем.

Висновки достатньо повно відображають результати розв'язання поставлених у роботі завдань, містять основні результати дослідження. Список використаних джерел досить повний й охоплює сучасні вітчизняні та зарубіжні публікації.

Зміст анотації відображає основний зміст дисертації та достатньо повно розкриває наукові результати й практичну цінність роботи. У цілому робота є цілком завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота І. А. Чікова є складовою частиною науково-дослідних тем Вінницького національного аграрного університету: «Організаційно-економічний механізм розвитку конкурентоспроможності виробництва та переробки сільськогосподарської продукції» (державний реєстраційний номер 0116U006037), де автором досліджено теоретичні підходи до трактування понять «інновація», «конкуренція» та сформовано власне авторське бачення щодо розуміння сутності цих понять; «Економіко-математичне моделювання управлінських процесів та їх інформаційна підтримка для підприємств АПК» (державний реєстраційний номер 0113U002379), у якій автором досліджено та

систематизовано підходи до оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств; «Управління ланцюгами постачання в умовах діджиталізації економіки» (державний реєстраційний номер 0121U109445), де автором запропоновано нечітко-логічний підхід до ідентифікації стадій розвитку суб'єктів господарювання.

Практичне значення та впровадження результатів дослідження.

Основні положення дисертаційної роботи доведені до рівня конкретних пропозицій, придатних до впровадження, що підтверджено відповідними довідками. Зокрема, пропозиції дисертанта щодо інтегральної оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств, що полягають у зведенні показників господарської діяльності підприємства з метою визначення його конкурентних позицій, упроваджені в діяльність СФГ «ЯВІР» (довідка № 103 від 17.12.2018 р.); підхід щодо оцінки рівня інноваційного потенціалу впроваджений у діяльність ФГ «Ірина-О.Т.» (довідка № 51/3 від 30.05.2020 р.); модель ідентифікації стадій життєвого циклу аграрних підприємств – у діяльність ТОВ «БізнесАгро Імперія» (довідка № 64 від 21.05.2022 р.). Також основні положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Вінницького національного аграрного університету під час викладання навчальних дисциплін «Інформаційні системи і технології у фінансах», «Електронна комерція» (довідка № 01.1-60-1563 від 02.10.2020 р.).

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації.

Новизна наукових положень дисертаційної роботи І. А. Чікова визначається сукупністю теоретичних і методичних положень, висновків і рекомендацій щодо формування інноваційного механізму підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Серед найбільш вагомих наукових результатів дослідження, які несуть у собі наукову новизну, слід відзначити:

уперше:

розроблено систему заходів з формування порядку прийняття рішень щодо вибору й обґрунтування стратегій підвищення конкурентоспроможності

аграрних підприємств шляхом запровадження інноваційного механізму, який ґрунтується на посиленні конкурентних позицій відповідно до концепції життєвого циклу економічних систем та рівня готовності суб'єктів господарювання до інноваційних трансформацій (пп. 3.3);

удосконалено:

методичні засади діагностування конкурентоспроможності аграрних підприємств, що дозволяє враховувати принципи нейромережевого моделювання для побудови складних, адаптивних і гнучких моделей виявлення сильних сторін у діяльності аграрних підприємств (пп. 2.3);

підхід до визначення стадій розвитку аграрних підприємств, який, на відміну від наявних, пропонує використовувати теорії нечіткої логіки та нечітких часових рядів для відслідковування коливань грошових потоків підприємства у процесі інноваційної діяльності (с. 172–183);

методичні засади ідентифікування рівня готовності аграрних підприємств до інноваційних трансформацій, що, на відміну від наявних, ґрунтується на визначенні обсягу забезпеченості фінансовими ресурсами для формуванні інноваційного потенціалу (с. 194–202);

дістали подальшого розвитку:

положення теорії інновацій у частині авторського бачення розуміння сутності понять «інновація», що дозволяє сформулювати категорії «інноваційна діяльність» та «інноваційний процес» у розумінні функціонування інноваційного механізму (пп. 1.1);

положення теорії конкурентоспроможності в частині авторського бачення сутності поняття «інноваційна конкурентоспроможність», підходів про конкуренцію, конкурентоспроможність, конкурентні переваги, що дозволило визначити зміст інноваційного механізму підвищення конкурентоспроможності в умовах посилення ролі науково-технічного прогресу (с. 52–54);

положення щодо сучасного стану та тенденцій розвитку аграрних підприємств з огляду на державні пріоритети підтримки аграрного сектора

шляхом використання коштів державного бюджету (с. 109–114);

порядок визначення перспектив інноваційної діяльності підприємств через запропоновану порівняльну систему, що дозволяє орієнтуватися на індекс ефективності інновацій держави порівняно з іншими країнами світу (с. 122–124);

підходи щодо запровадження концепції життєвого циклу аграрних підприємств у контексті виявлення вектора інноваційного розвитку економічних систем для ідентифікації їх системи цілей на стадіях «зародження», «росту», «зрілості» та «спаду» з метою вибору стратегій підвищення здатності до ефективного функціонування суб'єктів господарювання (с. 166–173).

Слід наголосити на тому, що в дисертантом у співавторстві розроблено та захищено свідоцтвами про реєстрацію авторського права на твір три комп'ютерні програми: «Комплексна оцінка конкурентоспроможності підприємства «ASCO» (реєстр. № 99730, 16.09.2020); «Integrated competitiveness» (№ 105601, 18.06.2020); «BaFo entetprise» (реєстр. № 107753, 02.09.2021). Це додаткова вказує на новизну та цінність здобутих результатів.

Для забезпечення достовірності результатів дисертаційної роботи автором використано великий обсяг матеріалу вітчизняних й іноземних учених з питань теорії і практики формування конкурентоспроможності, для аналізу якого застосовано сучасні методи й прийоми. Таким чином, основні наукові положення, результати й висновки дисертаційної роботи І. А. Чікова мають новизну, добре обґрунтовані, їх достовірність автором доведена.

Повнота викладення наукових положень, матеріалів, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. За результатами дослідження, проведеного І. А. Чіковим, опубліковано 23 наукові праці, із яких 20 праць одноосібні, ще три опубліковано у співавторстві. Серед опублікованих праць – 6 статей у наукових фахових виданнях України (категорія Б), 1 стаття у періодичному виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз даних Web of Science (категорія А); 4 праці в закордонних

виданнях; 12 тез доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій різного рівня. Публікації відображають зміст, основні положення та наукову новизну дисертаційної роботи.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи. У цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних у дисертації результатів, слід відмітити деякі дискусійні положення та зауваження.

1. У першому розділі автор оперує поняттям «інноваційна конкурентоспроможність» (с. 51-52), у третьому розділі з'являються також поняття «інноваційна спроможність аграрних підприємств» (с. 184-185), «готовність підприємства до інноваційного розвитку (с. 186-187)», проте фактично оцінює дисертант «інноваційний потенціал аграрних підприємств», тобто не простежується чіткий рух від теоретичного концепту до прикладного. Крім того, виникає питання про те, як співвідносяться між собою зазначені поняття?

2. Важко погодитися з другою частиною висновка дисертанта про те, що «Ефективність галузі аграрного виробництва країни характеризується позитивною динамікою рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва, *що зумовлено збільшенням обсягів виробництва окремих сільськогосподарських культур*» (с. 4; 99). Можливо, більш логічно це пов'язувати з підвищенням урожайності культур, зі зміною структури посівних площ і виробництва продукції рослинництва, зокрема через домінування експортно орієнтованих культур.

3. Низьку рентабельність виробництва продукції тваринництва й негативну її динаміку дисертант пов'язує, зокрема із загальним зниженням поголів'я худоби в аграрних підприємствах (с. 4; 100–101, 154–155; 232), проте, на наш погляд, навпаки – саме низька рентабельність (щодо окремих підгалузей тваринництва – хронічна збитковість) є одним із головних чинників скорочення поголів'я.

4. Досліджуючи динаміку витрат на наукову-дослідну діяльність (с. 131)

дисертант, на наш погляд, робить не зовсім коректний висновок, що згідно зі «шкалою Чеддока існує дуже висока щільність зв'язку між показниками досліджуваного часового ряду ($R^2 = 0.938$)», оскільки в цьому випадку йдеться не про щільність кореляційного зв'язку між кількома показниками, а про те, на скільки вирівняна динаміка за рівнянням прямої лінії співпадає із фактичною динамікою аналізованого показника.

5. На наш погляд, авторський підхід до оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств за допомогою розрахунку загального інтегрального показника конкурентоспроможності підприємства, що ґрунтується на групових інтегральних показниках майнового стану, ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності, рентабельності (с. 136-140) фактично звужує зміст конкурентоспроможності до одного з її видів (фінансової), не враховує специфіки діяльності аграрних підприємств і сутності поняття «інноваційна конкурентоспроможність».

6. Повністю погоджуючись із тим, що інноваційний механізм підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств має ґуртуватися на принципах екологічного менеджменту (с. 220), вважаємо, що робота значно б виграла, якщо б дисертант запропонував конкретні рекомендації для представників підприємств щодо розробки систем екологічного менеджменту. Крім того, ця пропозиція була б переконливішою, якби впливала із теоретичного обґрунтування та/або результатів емпіричного оцінювання, наприклад, під час визначення рівня конкурентоспроможності.

7. У дисертації статистичні матеріали мають різний часовий діапазон дослідження; не скрізь вказано, якого рівня (країни чи регіону) стосуються наведені в таблицях дані; у роботі є редакційні помилки.

Висловлені зауваження мають дискусійний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку результатів дисертаційної роботи.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота Чікова Іллі Анатолійовича на тему: «Інноваційний механізм підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств» є

завершеною, самостійно виконаною науковою працею, ураховує теоретичні, методичні та практичні підходи до формування інноваційного механізму підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Тему дисертації розкрито у повному обсязі, реалізовано мету, вирішено поставлені завдання, представлено нові наукові результати, що мають теоретичне та практичне значення.

Ураховуючи актуальність, наукову новизну, а також важливість та достовірність одержаних автором наукових результатів дисертаційна робота Чікова Іллі Анатолійовича на тему: «Інноваційний механізм підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств» є завершеним самостійним науковим дослідженням та відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки зі спеціальності 051 Економіка.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри глобальної економіки
Державного біотехнологічного університету

Л. Ю. Кучер

Підпис Л. Ю. Кучер засвідчую
Учений секретар

Л. В. Головань